

ства України, студенти й викладачі книгознавчої спеціалізації КНУКМ.

У відділі було організовано виставку, на якій представлено найцінніші інкунабули НБУВ, численну літературу XIX—XX ст. про Й. Гутенберга, видану в різних країнах, переважно німецькою і російською мовами. Книга, звичайно ж, підвладна дії часу. І разом з тим її життєстійкість вражає, навіть у порівнянні з новітніми носіями інформації, в чому переконують нас первістки друкарського верстата — інкунабули.

Серед пропозицій, що прозвучали на книгознавчих читаннях, були такі: 1) звернутися до голови Київміськради і просити назвати одну з вулиць Києва ім'ям видатного винахідника дру-

карства — Йоганна Гутенберга; 2) силами НБУВ перевидати дослідження Бориса Зданевича «Provinciale Romanum» — невідомий друк Гутенберга» як таке, що становить бібліографічну рідкість; 3) відзначити необхідність подальшої координації зусиль у питаннях дослідження стародруків та рідкісних видань, ширше пропагувати здобутки науковців у цій галузі, зокрема в популярних виданнях.

*Галина Ковальчук,
заввідділом стародруків та рідкісних
видань НБУВ, доц.,
к. і. н.*

Роботу секції «Теоретичні та методичні проблеми біографічних досліджень» (наук. кер. — директор Інституту біографічних досліджень НБУВ, д. і. н. В. С. Чишко, доц. Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова, к. і. н. Г. В. Стрельський; учений секретар — О. В. Бугаєва) було присвячено розгляду питань, пов'язаних з підготовкою матеріалів Українського біографічного словника (УБС). З доповідями виступили 25 представників різних установ Києва, Львова, Маріуполя, Херсона, Рівного. Питання біографістики, крім фахівців, стали цікавити й широкий загал науковців суміжних спеціальностей. На конференції взяли участь в обговоренні 43 особи.

Значні напрацювання в галузі української біографістики за останнє десятиріччя стали серйозною підставою для виявлення якісно нового рівня осмислення теоретичних засад, окреслення нових методів та підходів національної біографістики, обробки ІР.

У доповідях ішлося про:

- ✓ критерії добору імен до УБС (В. С. Чишко, В. І. Попик, В. В. Кривошея, С. М. Лисенко, О. В. Бугаєва, М. А. Журба, Н. О. Гажаман);
- ✓ джерельну базу підготовки УБС (Т. В. Куриленко, О. Г. Луговський, Г. В. Стрельський, Н. І. Мельник, М. І. Гончаренко, Н. Г. Солонська, М. Д. Ходоровський, Г. Я. Рудий);
- ✓ досвід укладання біобібліографічних словників (С. М. Ляшко, Д. В. Устиновський, Л. Г. Рева, В. О. Константинов, Л. А. Пашун);
- ✓ біографічні портрети діячів України (В. М. Романцов, Н. О. Смоліна, І. С. Івченко, В. М. Ковальчук, С. Г. Водотика).

В. С. Чишко в доповіді «Український біографічний словник: проблеми відбору імен» розкрив новий аспект питання з точки зору новітніх сучасних підходів української біографістики як галузі історичної науки — щодо внеску тієї чи іншої особи в національну скарбницю. Йдеться про врахування багатьох елементів «складання» біографії відповідно до специфіки сфери діяльності особи, її оточення, умов і завдань, історичного етапу. Було також розглянуто питання т. зв. негативних постатей і форми подання біографічної інформації про них в УБС.

К. і. н., с. н. с. Інституту В. І. Попик (доповідь «Етнічне походження, самоідентифікація та етнокультурна приналежність особи») аналізував критерії добору імен до УБС у ракурсі співвідношення етнічного походження особи, її особистої етнічної ідентифікації та реальної культурної приналежності (орієнтації) як в історичному минулому України, так і в сучасному полікультурному й поліетнічному українському суспільстві. Розв'язання даної загальної теоретико-методологічної проблеми історичної біографістики обумовить вирішення практично-прикладних завдань створення не тільки УБС, а й інших біографічних словників та видань історико-біографічного жанру, присвячених відомим представникам окремих етнічних меншин України — болгар, німців, євреїв, греків, поляків та ін. Лише за умови охоплення відомих діячів української землі незалежно від їх етнічного походження, громадсько-політичних переконань, культурних орієнтацій видається можливим відтворити справжню картину історії й культури нашої країни.

© Ковальчук Г. І., Київ, 2001

Нові шляхи добору імен до УБС запропонував к. і. н., с. н. с. Інституту політичних та етнонаціональних досліджень НАН України **В. В. Кривошея** у виступі «Біографія козацької старшини XVII ст. як елемент уточнення політичної історії України». Вивчення генеалогії родів козацьких полковників XVII ст., їх ролевих функцій та історичної вагомості зумовлює необхідність обов'язкового структурування реєстру їх імен для занесення до банку даних УБС. Доповідач охарактеризував напрями дослідження козацьких родів, специфіку ідентифікації осіб за прізвишками (а не за прізвищами) тощо, виявив найбільш глибокі та імениті роди як внесок в історію України.

Про специфіку критеріїв на прикладі родоводу дрібної шляхти йшлося у виступі **С. М. Лисенка** «Реєстр дрібної шляхти Правобережної України 1801—1803 рр.». Цікаву інформацію з історії нашої держави в портретах її представників доповнює висвітлення питання добору імен до УБС маловідомих осіб. Більшість персональних справ не збереглося. Але чимало славетних діячів України кінця XIX ст. були виходцями саме з брацлавських, надроських, березовських селян та ін., тобто представників дрібної шляхти, які мали свої культурні традиції, глибоку генеалогію. Без розкриття цього неможливо об'єктивно відтворити історичні процеси і збагнути рівень тієї чи іншої постаті як елемента колективної біографії народу.

Доцент Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова, к. і. н. **М. А. Журба** у доповіді «Феномен інтернаціоналізму в радянському селі України в світлі біографічних досліджень (20—30-ті роки XX ст.)» запропонував обговорити відбиття біографій представників селянського громадського руху України. Оскільки відновлення історичної пам'яті завдяки обережному персоналізованому ставленню до об'єкта зображення є потребою сьогодення.

Дослідження н. с. **ІБД НБУВ О. В. Бугаєвої** «З досвіду українсько-польсько-німецьких музичних зв'язків: проблема критеріїв добору імен до УБС» спрямоване на визначення ролі міжнародних контактів у галузі духовної творчості, а ширше — ролі особистості в становленні й розвитку українського мистецтва. Міжнародні процеси мали не односторонній, а інтеграційний характер. Яскравіше вони виявилися в музичній і театральній діяльності: відкриття та становлення музичного й музично-драматичного театрів, закладання шкіл виконавської майстерності, установ музичної і театральної освіти, формування композиторських шкіл тощо. Сучасні історико-біографічні джерела містять безцінну інформацію не тільки про українців, котрі працювали і в Україні і за кордоном, починаючи з XVII ст., а й іноземців,

які значно вплинули на формування музично-театрального мистецтва нашої країни. Цілими списками відкриваються нові, незаслужено забыті імена.

Співробітник Державної наукової педагогічної бібліотеки **Н. О. Гажаман** розповіла про проблеми створення біографічного словника «Видатні українські педагоги».

Хоч основні напрями добору імен до УБС в **ІБД** уже визначено та сформульовано, але деякі моменти потребують уваги. Для розуміння значущості рівня тієї чи іншої постаті необхідно враховувати специфіку історичних умов, в яких діяла особа, її завдання, об'єктивні чинники, що впливали на неї. При цьому треба зважати на достовірність і нетенденційність використовуваної біографічної інформації, віддаючи перевагу сучасній біографічній літературі та архівним документальним джерелам.

На секції докладно обговорювалися проблеми джерельної бази УБС. З доповіддю «Інформаційно-бібліотечне забезпечення біографічних досліджень» виступила к. е. н., с. н. с. **ІБД НБУВ Т. В. Куриленко**. Вона окреслила систематичне ретроспективне вивчення джерел з біографістики, що проводиться в Інституті, та створення на основі накопиченої інформації з метою інформаційно-бібліотечного забезпечення біографічних досліджень у країні національного банку даних біобібліографічної інформації.

Фундаментальним джерелознавчим аспектам історичної науки було присвячено доповідь головного бібліографа **ІБД НБУВ М. Д. Ходоровського** «До проблеми вивчення біографій діячів масонського руху в Україні». Наше вітчизняне масонознавство як окрема галузь історіографії тільки-но формується. З точки зору біографістики щодо масонства в країні ґрунтовного розгляду потребує проблема ідентифікації adeptів масонського ордену, яку можна вирішити на засадах вивчення документальних джерел. Але в силу історичних обставин окремі масонські осередки підпорядковувались масонським угрупованням сусідніх держав, тому відомості про діячів містяться переважно в матеріалах їхніх архівів або масонознавчих працях польських, угорських, німецьких дослідників та ін.

Науковий співробітник, консультант Науково-організаційного відділу Президії НАН України, к. і. н. **Г. Я. Рудий** обґрунтував «Теоретичні та методологічні аспекти дослідження української періодики 1917—1920-х рр.». Газетна періодика, виконуючи важливі функції багатопланового, систематизовано-хронологічного історичного джерела, непересічного за можливістю інформаційної віддачі, сприяла й сприяє задоволенню запитів широкого спектра соціальних потреб, у тому числі

біографістики. Хоча вивчення періодичних видань може стати окремою джерело-знавчою проблемою (в Україні в окреслений період виходило 1150 газет!) для вирішення завдань з біографістики серйозною підставою стає класифікація цих видань за певними ознаками, що істотно полегшить їх опрацювання.

Про «Особливості використання української архітектурної преси 1920—1930-х рр.» доповіла н. с. ІБД НБУВ М. І. Гончаренко. Було охарактеризовано українські періодичні видання згаданих років — «Зодчество», «Будівництво», «Будівництво соціалістичних міст», «Соціалістичний Київ», «Індустріальне будівництво», «Наша робота», «Архітектура радянської України» під кутом їх біографічної інформативності. Вони аналізувалися на прикладах особливості виділення біографічної інформації з цих джерел. На думку дослідниці, масштаб «входження» в матеріал та достатньо необхідну кількість джерел закладає сам жанр біографічних текстів. Вона виділяє серед побутуючих жанрів біографічних текстів основні — наукова біографія, творча біографія, біографічний нарис (життєпис), біографічна довідка енциклопедичного типу, котрі пропонує вважати архетипами біографічних текстів.

«Автори книг бібліотеки Ярослава Мудрого: біографічні матеріали» — об'єкт дослідження і доповіді зав. науково-видавничим відділом НБУВ, к. і. н. Н. Г. Солонської. Розвідка базується на зіставленні гіпотетичних моделей, які знаходять у результаті пошуку фактологічне підтвердження, що ґрунтується на даних Ізборника Святослава 1076 р. та давньоруських літописах, зокрема «Повісті временних літ».

На думку дослідниці, в бібліотеці Ярослава Мудрого, першій великій князівській на наших давніх землях, були «многы книги». І не тільки безпосередньо призначені для богослужбових процедур, а й твори античних філософів та письменників, ранньовізантійських письменників, богословів, діячів церкви, великих і менш значних її вчителів. Викладений матеріал Н. Г. Солонська умовно називає «Азбуковником» авторів бібліотеки Ярослава Мудрого.

Жанр мемуарів як унікальне біографічне джерело висвітлює доц. Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова, к. і. н. Г. В. Стрельський. Цікавою видається авторська позиція при оцінці подій, характеристиці осіб. Специфіка жанру потребує вичерпного, зосередженого, докладного опису подій та обережного, часом прискіпливого, ставлення до їх «героїв». Важливість для біографістики такого виду літератури, між іншим у тих біографічних «подобицях», які складають масштабне дійство описуваних подій.

Про «Національні меншини в Україні (до проблеми джерельної бази УБС)» ішлося у доповіді к. і. н., с. н. с. ІБД НБУВ Н. І. Мельник. Підкресливши необхідність активізації роботи зі включення до УБС біографій визначних діячів історії та культури України — представників національних меншин, вона виділила основні групи джерел, опрацювання яких дасть змогу відтворити багатовікову історію України в усьому її поліетнічному і полікультурному розмаїтті.

Використанню біобібліографічних джерел, котрі є необхідним підґрунтям для біографістики, було присвячено виступ м. н. с. НБУВ О. Г. Луговського «Біобібліографічні джерела НБУВ як один із видів науково-інформаційних ресурсів».

Відпрацювання моделі УБС неможливе без урахування досвіду укладання галузевих, тематичних, регіональних біографічних і біобібліографічних словників, довідників і покажчиків минулого й сучасності, вітчизняних та іноземних. Наукові співробітники ІБД досліджують питання, пов'язані з методологічними й науково-практичними аспектами укладання біобібліографічних словників, які стали одним з розповсюдженіших жанрів інформаційно-довідкової літератури. Вивчається досвід і виробляються сучасні підходи створення УБС з огляду на загально-історичні проблеми відтворення особи.

З доповіддю про «Досвід анкетування Постійної комісії УАН—ВУАН (1918—1933) для складання біографічного словника діячів України» виступила к. і. н., с. н. с. С. М. Ляшко. Збір автобіографічних відомостей про сучасників за допомогою анкет використовувався при підготовці практично всіх російських та українських біографічних словників і енциклопедій кінця ХІХ — початку ХХ ст. До літературної обробки й написання біографій залучалися професійні літератори, історики, біографи. У середині 1919 р. керівничим Комісії В. Л. Модзалевським було підготовлено звернення і анкета до кореспондентів про надання біографічних та біобібліографічних відомостей. Але практика показала, що такий спосіб анкетування малоефективний.

Далі С. М. Ляшко розповів про методологічні аспекти вивчення досвіду написання біографічних статей — «Біографічна стаття: до постановки проблеми». Створення корпусу біографічних статей для УБС передбачає передусім оптимальну відповідність змісту, форми й обсягу біографічної статті характеру видання. *Словник, енциклопедичний словник, енциклопедія* мають різні цілі та творчі завдання. Від цього залежать тип, вид біографічної статті, її обсяг, співвідношення біографічної і бібліографічної частин.

Про випущені серії біобібліографічних покаж-

чиків природничо-сільськогосподарського профілю «Діяльність ЦНСГБ УААН у галузі створення біобібліографічної інформації» повідомив м. н. с. ЦНСГБ УААН **Д. В. Устиновський**. Це «Вчені Одеси», «Матеріали до бібліографії вчених Харківського державного університету», «Біобібліографія вчених Української РСР» та персональні ювілейні біобібліографічні покажчики академіків УААН. Було зроблено огляд серій, що найближчим часом готуються до видання.

«Підготовка біографічних нарисів про вчених Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» — тема доповіді к. т. н., с. н. с. Центру пам'яткознавства НАН України й Українського товариства охорони пам'яток культури **В. О. Константинової**. Представлено історію створення цього видання, окреслено етапи, наукові й організаційні труднощі, проаналізовано критерії відбору імен осіб, що ввійшли до нарисів. Науковець звернулася до учасників з пропозицією розробити методичні рекомендації стосовно визначення критеріїв добору осіб до різних типів біографічних видань. З нею не можна не погодитися: національні видання мають бути підпорядковані певному стандарту.

Створити зведену біобібліографію діячів України по всіх галузях людської діяльності — з уміщенням додаткової інформації про документацію особистого походження цих діячів з посиланням на місця зберігання вказаних документів — запропонував к. і. н., завсектором комплектування та наукового вивчення фондів особового походження Інституту архівознавства НБУВ **О. О. Колобов**.

Викладач Київського інженерно-будівельного інституту **Л. А. Пашун** повідомила учасників секції про вже видані, а також про ті, що готуються до друку, матеріали КІБІ, які містять біографічні відомості про діячів науки в галузі будівництва, про видатних будівельників, інженерів-архітекторів, педагогів. Вийшли друком: «Развитие строительства и техники» (у 3-х томах), куди включено наукові статті і персоналії; два випуски «Деятели строительства и техники» (відп. ред. **М. М. Жербін**). Готується до друку Енциклопедичний словник (відп. ред. **М. М. Жербін**), що охоплює 390 біографій українських та іноземних будівельників, планується видання біографічного довідника про викладачів КІБІ.

Дослідження біографічного письма як публіцистичної традиції, «відкриття» біографії як літературно-художнього жанру було представлено у доповіді «Про літературну біографіку» к. ф. н., н. с. ІБД НБУВ **Л. Г. Ревн**. Види літературної біографіки розподіляються на: 1) спогади, листи, мемуари самих літераторів; 2) спогади, листи,

мемуари соратників; 3) монографічні праці про життя та діяльність. Було охарактеризовано видання з української літературної біографіки, починаючи з кінця ХІХ ст. до наших днів.

Відтворенню визначних осіб історії й культури України в біографічних портретах присвячено таку тему, як персоналії до УБС. З доповіддю про «Особу і діяльність гетьмана Богдана Хмельницького в дослідженнях В. Антоновича» виступив доц., завкафедрою Маріупольського гуманітарного інституту Донецького державного університету, к. і. н. **В. М. Романцов**. Висвітлення постаті і ролі Б. Хмельницького в історії нашої держави по-різному, здебільшого критично, оцінювалось істориками. В. Б. Антонович неодноразово звертався до цієї легендарної постаті, намагаючись дати їй виважену оцінку, характеризуючи не тільки діяльність як політичного й державного лідера, а й, навіть, генеалогію його роду. В. М. Романцов проаналізував історичні дослідження самого В. Б. Антоновича щодо Б. Хмельницького, методологічні прорахунки науковця, що перешкоджали історично об'єктивному розумінню постаті гетьмана. Не з усіма положеннями відомого історика погоджується наш доповідач, але визнає, що праці попередника допомагають краще осмислити місце Богдана Хмельницького в історії України.

«Видатний український історик: до питання про висвітлення біографії академіка М. Є. Слабченка на сторінках УБС» — тема доповіді доц. Херсонського педагогічного інституту, к. і. н. **С. Г. Водотика**. На прикладі підготовки біографії вченого показано труднощі, з якими стикаються науковці у випадках написання біографічних статей про осіб, котрі були за доби радянського тоталітаризму свідомо сфальсифікованими. Головні проблеми — це пошук розпорошених по численних архівах Києва, Харкова, Дніпропетровська, Одеси, Санкт-Петербурга відомостей про вченого-історика, його друкованих або рукописних праць: наукових, публіцистичних та художніх. Доповідач підготував біографічну статтю про М. Є. Слабченка як варіант статті до УБС.

З біографією одного з фундаторів кооперативного руху в Україні Миколи Петровича Балліна — кооператора та громадського діяча (1829—1904)— ознайомив присутніх доц. кафедри філософії Академії державної податкової служби України, к. філос. н. **В. М. Ковальчук**. Життя і діяльність цієї визначної, але маловідомої в Україні постаті, було відтворене завдяки обробці архівних джерел і використанню спеціальної фахової літератури. Матеріал, безперечно, ввійде до банку даних УБС.

Цікаві аспекти українства в творчості Анни Ахматової знайшла поетеса **Н. Смоліна**, яка виступила з темою «Український контекст твор-

чества Анны Ахматовой как предмет биографистики». Шляхи розгляду цього питання є методологічною основою розуміння діяльності письменників, музикантів, художників, передусім діячів мистецьких професій, які сприяли міжнародному взаємозбагаченню культур і творчість котрих не можна відривати від корінної етнокультури, з якої особа походить, і від тієї, до якої належить.

Важливу інформацію представив доц. Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова, к. б. н. **І. С. Івченко**. Він досліджує діяльність провідних вітчизняних ботаніків-дендрологів межі XIX — XX ст. Було охарактеризовано діяльність деяких із них, запропоновано зразки біографічних статей, указано джерела пошуку відомостей про осіб даної галузі науки, зокрема журнал «Флора».

Аналіз бібліографічної та архівної спадщини родинних волинських землевласників та культурних діячів Шодуарів, внесок у розвиток емпіричної бази бібліографічних досліджень у різних галузях науки, зокрема нумізматики, археографії, етнографії, а також історії природничих наук, — висвітлений у виступі пошукувача Інституту біографічних досліджень НБУВ **Є. А. Біленького**.

В обговоренні теоретичних і методичних проблем секції взяли участь завсектором Університету технології та дизайну **О. М. Сізікова**, головні бібліотекарі Державної наукової медичної бібліотеки **Л. Б. Долинна** і **С. Г. Васильєва**, старші викладачі кафедри філософії Академії державної податкової служби України **О. Б. Готра**, **В. М. Ковальчук**, викладач Рівненського соціально-гуманітарного інституту **Н. Р. Миронець** та

директор ЛНБ ім. В. Стефаника, д. і. н. **Л. І. Крушельницька**.

На засіданні секції були винесені пропозиції:

- ✓ провести круглий стіл «Біографістика в контексті методології і гносеології історичної науки»;
- ✓ розробити загальні критерії добору осіб для різних видів біографічних словників, довідників та покажчиків;
- ✓ провести круглий стіл з розгляду структури біографічної статті до УБС;
- ✓ написати зразки біографічних статей про «негативні» постаті, що мають увійти до УБС;
- ✓ активно залучати до співпраці науковців і дослідників — членів Українського біографічного товариства;
- ✓ максимально використовувати документальні архівні матеріали і документи.

У підсумках зазначалося, що порушені для розгляду теоретичні та методологічні проблеми біографістики своєчасні й доцільні. Активне опрацювання біографічних джерел, залучення новітніх ІТ, поповнення новими славетними іменами банку даних УБС, впровадження сучасних історичних методів аналізу — це шляхи для вирішення науково-практичних завдань Інституту, а саме — створення комп'ютерного банку даних біобібліографічної інформації та УБС.

Олена Бугаєва,
н. с. Інституту біографічних досліджень
НБУВ